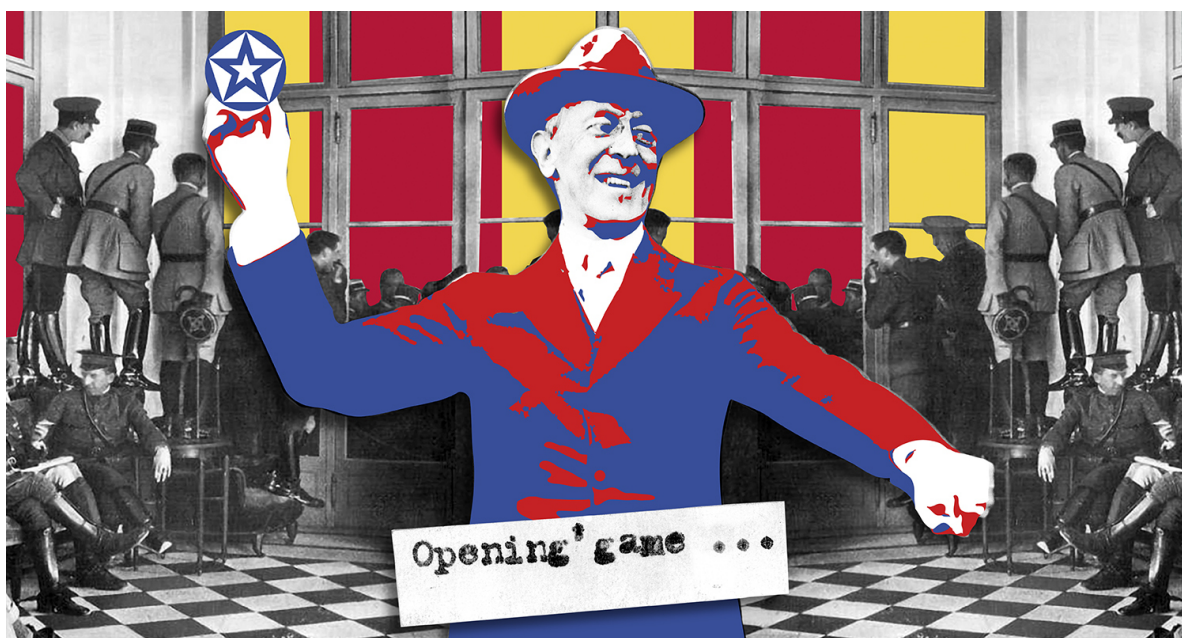

CATALUNYA I LA SOCIETAT DE NACIONS

El wilsonisme a Catalunya i els intents catalanistes de participar a la Conferència de Pau de París

Josep Pich Mitjana, David Martínez Fiol

Il·lustració: [Jesús Galdón](#)

Els intents d'internacionalitzar les reivindicacions d'autogovern catalanes. *Union des Nationalités* i els voluntaris catalans a la primera Guerra Mundial

Abans de l'inici de la Gran Guerra, alguns sectors del nacionalisme català iniciaren el procés d'internacionalització de les seves reivindicacions d'autogovern. El 1912, l'arquitecte i dirigent de la Lliga Regionalista Josep Puig i Cadafalch, posteriorment segon president de la Mancomunitat, va ser el representant dels catalanistes a la *Union des Nationalités* (UdN). Aquesta va actuar com a oficina d'informació, publicitat i propaganda, així com a lobby dels que s'autoidentificaven com a nacionalitats oprimides, especialment les europees, a més d'impulsar un corrent d'opinió favorable al dret a l'autodeterminació de les nacionalitats [1].

A la tardor de 1916, *Les Annales des Nationalités*, portaveu de la *Union des Nationalités*, dedicà un número monogràfic a estudiar la “nation catalane”. Possiblement, l'escriptor i periodista Alfons Maseras ho va facilitar. Prèviament, ja se n'havien publicat altres números dedicats a l'estudi de diferents nacionalitats, com la ucraïnesa, la lituana-letona o la txeca.

Amb l'esclat de la Gran Guerra, els sectors més radicals del nacionalisme català veieren en el conflicte mundial una oportunitat d'aconseguir l'autogovern català alineant-se amb l'Entesa (coalició militar formada per França, Gran Bretanya i Rússia) i especialment amb França. Un grup no massa nombrós d'aquests catalanistes radicals decidí allistar-se voluntàriament a la Legió Estrangera francesa per combatre, amb el lema “Per la Llibertat del Món”. El seu esforç militar rebé el suport moral i material del Comitè de Germanor amb els Voluntaris Catalans, creat el febrer del 1916 pel membre de la Unió Catalanista, el doctor Joan Solé i Pla, amic de Francesc Macià. La major part dels sectors catalanistes francòfils s'entusiasmaren amb el potencial dels voluntaris catalans per a la causa nacional de Catalunya i construïren el miratge d'una Catalunya que hauria participat a la guerra al costat de les potències victorioses amb la quimèrica xifra de deu o dotze mil voluntaris. La realitat era molt més modesta: els voluntaris nascuts a Catalunya eren cinc-cents quaranta sis i, afegint els que es consideraven d'alguna manera catalans, s'arribaria a la xifra màxima de nou-cents cinquanta quatre voluntaris [2].

Messidor o la competència del wilsonisme amb la francofilia

El gener del 1918, el president dels Estats Units d'Amèrica Woodrow Wilson anuncià els seus catorze punts sobre com hauria de ser l'organització del món en la futura postguerra. Aquests van encisar a una part de la intel·lectualitat aliadòfila catalanista: Wilson defensava el dret d'autodeterminació dels pobles i la constitució d'una Societat de Nacions. La pau germano-bolxevic de Brest-Litovsk, el març de 1918, es presentà com una mena d'alternativa als catorze punts de Wilson: mentre que la proposta bolxevic afavoria la construcció d'uns estats nacionals independents que, com Polònia, serien favorables a Alemanya, Wilson proposava una Polònia pro-Entesa i una remodelació de l'Imperi Austro-Hongarès. Tanmateix, l'esquerra liberal, socialista i republicana catalana va optar pel projecte de Wilson [3].

L'estat d'ànim wilsonià d'una bona part de la intel·lectualitat aliadòfila catalana es concretà l'1 de gener de 1918 quan publicaren la revista: *Messidor. Revista quinzenal, regionalisme, solidaritat internacional, iberisme*. El títol de la publicació reflectia la seva vinculació amb la *Union des Nationalités*, ja que la seu d'aquesta organització a Suïssa era la “Villa Messidor”. El periòdic, dirigit per l'intel·lectual de Sabadell, Pau M. Turull (1878-1972) [4], publicà vint-i-cinc números i comptà amb la col·laboració de personatges de totes les tendències del catalanisme, des del progressisme d'Antoni Rovira i Virgili i de Maseras, fins al regionalisme d'Eugeni d'Ors o Manuel de Montoliu. Aquest darrer havia estat explícitament germanòfil durant la guerra. Les iniciatives de Turull també comptaren amb el suport del secretari de Cambó, Joan Estelrich (1896-1958). Aquest, el 1919, va fundar l'Oficina d'Expansió Catalana a París, on també hi col·laborà Maseras [5].

La revista dirigida per Turull tenia com a objectiu primordial la defensa de l'ideal de la Societat de Nacions i estava influïda pel pensament de Wilson, i de figures senyeres de la política internacional del moment com Leon Bourgeois, diputat del Partit Radical francès i futur premi Nobel de la Pau al 1920, Paul Otlet, escriptor i bibliògraf belga, Edgard Milhaud, economista i socialista francès, i els polítics anglesos Lord Edward Grey, Herbert Henry Asquith o Lord Cecil, entre d'altres. Tanmateix, la iniciativa de Turull va ser qüestionada a Barcelona pel seu internacionalisme i a Madrid pel seu catalanisme. El darrer número de la revista és un monogràfic sobre la Conferència Internacional de Comunicacions i Trànsit que la Societat de Nacions va celebrar a Barcelona entre el 20 de març i el 10 d'abril de 1921.

Durant el període final de la Gran Guerra, el wilsonisme va tenir com a funció no declarada elevar els ànims del catalanisme aliadòfil i, sobretot, del nacionalisme radical català

Durant el període final de la Gran Guerra, el wilsonisme va tenir com a funció no declarada elevar els ànims del catalanisme aliadòfil i, sobretot, del nacionalisme radical català, especialment entre aquells sectors que havien fet de l'intervencionisme a la guerra la pedra angular de l'estratègia internacional del catalanisme. Així, per al doctor Solé i Pla, ànima dels voluntaris catalans, o Maseras, membre també del Comitè de Germanor amb els Voluntaris Catalans, el wilsonisme esdevingué un nou i modernitzat punt de referència de l'aliadofília, basat en la creença que l'aposta wilsoniana d'autodeterminació de les nacionalitats s'aplicaria arreu del món. Maseras també havia format part del Comitè per a la Unitat Moral d'Europa; tot i ser acusat de germanòfil, Maseras no dubtà a afirmar que el Comitè hauria defensat les idees de Wilson.

La fi de la guerra

Amb la victòria de l'Entesa, les expectatives d'un possible alliberament nacional (s'havia parlat de la Gran Guerra com la "Guerra de les Nacions") desfermaren les il·lusions de francòfils i wilsonians catalanistes. Els nacionalistes radicals de la Unió Catalanista i els joves intel·lectuals i professionals de la Joventut Nacionalista de la Lliga es van declarar partidaris de la república i van impulsar el Comitè Pro Catalunya per a intentar internacionalitzar la problemàtica catalana, amb l'objectiu d'aconseguir l'autogovern. Aquest Comitè pretenia ser una mena de reguarda dels voluntaris catalans, que havien lluitat a la Legió Estrangera francesa.

Els promotors del Comitè Pro Catalunya i de la Unió Catalanista foren conscients que la internacionalització de la causa nacional catalana a la capital francesa no seria viable sense la presència d'un líder carismàtic que es pogués presentar en nom de Catalunya a les ambaixades aliades a reclamar l'autonomia o la independència, tot i que els separatistes en aquells moments eren molt minoritaris. Per fer-ho, dues figures despuntaven, tot i que no

tenien en aquell moment l'entitat i la projecció d'estadista d'en Cambó. Una era Francesc Macià, que començava a tenir una notable influència entre els sectors joves separatistes, partidaris de l'acció i vinculats al Centre Autonomista de Dependents del Comerç i de la Indústria (CADCI), més enllà de la seva amistat amb els vells militants i dirigents de la Unió Catalanista en aquell període, com Solé i Pla o Manuel Folguera. Un respecte guanyat, sobretot, en haver trencat amb el regionalisme i intentat una revolta com la irlandesa de la Pasqua de 1916, en plena Assemblea de Parlamentaris l'estiu de 1917. L'altre era el tortosí Marcel·lí Domingo, que havia participat del mateix intent insurreccional, i que, detingut pels militars de la guarnició de Barcelona, havia estat a punt de ser executat. Aquest podia considerar-se com un punt de contacte amb els voluntaris catalans en ser cosí de Daniel Domingo Montserrat, un jove de dinou anys que s'havia allistat el 1917 a la Legió Estrangera francesa a la recerca d'aventures i heroïcitats patriòtiques catalanistes. El 1918, Domingo era el principal actiu de la publicació dels voluntaris catalans al front, La Trinxera Catalana. A més, va ser un dels futurs impulsors del Comitè Nacional Català (CNC), la principal obsessió del qual era la de ser rebut pel president nord-americà Wilson a París per poder presentar-li les reivindicacions del catalanisme. Tot i això, a diferència de Macià, Marcel·lí Domingo no estava interessat a barrejar-se en uns cercles polítics, en aquell període, tan marginals com eren els del separatisme català [6].

A Catalunya, en un marc d'eufòria wilsoniana i francòfila, començà una campanya autonomista impulsada inicialment per la minoria republicana catalanista al Congrés dels Diputats

Paral·lelament a aquestes gestions a París, a Catalunya, en un marc d'eufòria wilsoniana i francòfila (que es reflectí en els noms que posaren a carrers i places), començà una campanya autonomista impulsada inicialment per la minoria republicana catalanista al Congrés dels Diputats. Poc després, la Lliga, a partir de la infraestructura institucional de la Mancomunitat, es posà al capdavant de la iniciativa. Circulà el rumor que la Lliga, a través de Cambó, podia estar interessada en impulsar també, com ja havia fet Puig i Cadafalch el 1912, la internacionalització del conflicte català. Tanmateix, els principals dirigents de la Lliga no van anar a París en el marc de les Conferències de Pau, tot i que hi enviaren l'exministre Ventosa i Calvell. Aquest, possiblement, els informà que si hi anaven no obtindrien res.

El xoc de l'idealisme amb la realitat

La impressió de Ventosa era certa. La III República francesa no estava per la feina de donar suport a les reivindicacions catalanistes. Després dels esforços militars dels molt publicitats voluntaris catalans, els catalanistes francòfils van descobrir, amb innocent sorpresa, que el govern francès preferia incorporar la monarquia espanyola al nou ordre mundial, prescindint de les reivindicacions d'autogovern dels catalanistes [7]. Davant d'aquest desengany, encara existiren alguns sectors que confiaren en les promeses

d'autodeterminació formulades per Wilson.

En tot cas, ni els líders de la Lliga ni els del republicanisme catalanista anaren a París per intentar internacionalitzar la qüestió catalana. En aquesta avinentesa, Domingo Montserrat assumí la representació catalanista a les possibles negociacions de pau que s'iniciaren al final del conflicte a la capital francesa. Tenia el convenciment que la propaganda al voltant dels combatents catalans seria l'únic exemple concret del que havia fet Catalunya a favor de les potències victorioses. Al proclamar-se líder de la delegació catalana a les cancelleries de l'Entesa, va passar a l'acció i impulsà el Comitè Nacional Català (CNC) que, establert a París, pretenia configurar-se a imatge i semblança del Comitè d'Acció Txeca a l'Estranger. La presidència del Comitè Nacional Català va recaure en el doctor Montañà, metge catalanista d'orientació socialista, mentre el voluntari es reservà el paper de secretari de propaganda.

Tanmateix, les anades i vingudes catalanistes a París, més la campanya autonomista, posaren un punt de preocupació al govern espanyol, fins al punt que el president del Consell de Ministres, el liberal Comte de Romanones, va anar a la capital francesa perquè li asseguressin que ni el Comitè Nacional Català, ni la campanya autonomista influïrien en els governs anomenats aliats i corresponents a l'Entente Cordiale a les futures negociacions de pau. De fet, Romanones sol·licità un lloc a la Conferència de Pau. Prèviament, al llarg de la primera quinzena de desembre, l'ambaixador espanyol a París, José María Quiñones de León va mostrar preocupació per l'intent d'internacionalització del conflicte català per part dels catalanistes [8].

Romanones va arribar a París el divendres 20 de desembre de 1918 al matí. Tot seguit, es va entrevistar amb el primer ministre Clemenceau i després es va reunir amb Joan Ventosa, l'exministre regionalista de Finances, diputat a Corts i estret col·laborador de Cambó. També es va entrevistar amb el president del Consell de Ministres italià, Vittorio Emanuele Orlando, i el seu ministre d'Exteriors, Sidney Sonnino, així com amb el ministre d'Afers Estrangers francès, Stephen Pichon. Posteriorment, mantingué una reunió de mitja hora amb el president nord-americà, Wilson, que sembla que li va dir que no sabia res de la qüestió catalana, i també es va trobar durant una hora amb el president francès, Raymond Poincaré. No va obtenir el vistiplau dels mandataris europeus perquè Espanya participés a la Conferència de Pau, però li haurien garantit que consideraven la problemàtica amb els catalans com una qüestió interna espanyola i, per tant, que no hi intervindrien. El dilluns 22 a la tarda, Romanones va agafar el tren de tornada a Espanya. En un parell de dies n'havia tingut prou per tancar la via internacionalista dels nacionalistes catalans, quan la Conferència de Pau ni tan sols havia començat [9].

Un dels dirigents de la Lliga Regionalista, Joan Garriga i Massó, va assegurar que, quan Romanones tornà va poder tranquil·litzar el rei Alfons XIII i els dirigents dinàstics de la Restauració, assegurant-los que la Conferència de Pau no afectaria a Espanya [10].

Els dirigents de la Lliga sabien el que Romanones havia aconseguit. Per tant, no van aprofundir més en la internacionalització del "problema català". No sembla massa lògic que una bona part dels catalanistes pensessin que la III República francesa, paradigma del

centralisme uniformitzador i aliada de la monarquia espanyola, els agrais la francofília i la suposada contribució de sang a la victòria de l'Entesa pressionant el govern espanyol perquè acceptés l'autogovern de Catalunya, tot i que això és el que varen intentar. Circulà l'anècdota, apòcrifa, que quan els nacionalistes radicals catalans i els nacionalistes bascos van intentar que a les negociacions de pau es negociessin també les seves reivindicacions, es van trobar una desagradable sorpresa. Clemenceau els hauria rebut i, quan van intentar explicar-li els orígens històrics en què basaven les seves reivindicacions nacionals, hauria exclamat: "Pas d'histoires! Pas d'histoires!". La realitat era que les autoritats franceses només estaven interessades en aquells moviments nacionals que beneficiaven la seva política exterior. Per aquesta raó, els polítics francesos que impulsaren la *Union des Nationalités* el 1912, la van dissoldre el 1919, quan ja no els feia falta.

REFERÈNCIES

- 1 — Pich, J., Martínez Fiol, D., Contreras, J. i Pastrana, J. (2020) "La Lliga Regionalista y la *Union des Nationalités* (1912-1919)", Ucelay-Da Cal, E. Núñez Seixas, X.M. i Gonzàlez i Vilalta, A., *¿Patrias diversas misma lucha? Alianzas transnacionalistas en el mundo de entreguerras (1912-1939)*. Barcelona: Bellaterra: 307-324.
- 2 — Martínez Fiol, D. (1991) *Els voluntaris catalans a la Gran Guerra*. Barcelona: PAM. Esculies, J. i Martínez Fiol, D. (2014) *12.000. Els catalans a la primera Guerra Mundial*. Barcelona: Ara llibres.
- 3 — Ucelay-da Cal (9/10/1978), E. Wilson, i no Lenin: l'esquerra catalana i l'any 1917. *L'Avenç*: 53-58. Tooze, A. (2016) *El Diluvio. La Gran Guerra y la reconstrucción del orden mundial (1916-1931)*. Barcelona: Crítica, 2016. Herman, A. (2017), 1917. *Lenin, Wilson, and the Birth of the New World Disorder*. New York: Harper Collins Publishers.
- 4 — Casanovas, P. (2003) Pau Maria Turull Fournols i la Societat de Nacions, en Montserrat Molas, J. i Pompeu CASANOVAS (eds.) *Pensament i filosofia a Catalunya*. Vol. 2, Barcelona: INEHCA. Societat catalana de Filosofia: 55-59. Núñez Seixas, X.M. (2010) El catalanisme, el pacifisme liberal i la futura Societat de Nacions. *Internacionalitzant el nacionalisme. El catalanisme polític i la qüestió de les minories nacionals a Europa (1914-1936)*. Valencia: Afers: 64-75. Pich, J., Martínez Fiol, D., Contreras, J. i Pastrana, J. (2020) "Internacionalismo, nacionalismo y pacifismo: los amigos de la unidad moral de Europa, Maseras, Messidor, Turull y la Sociedad de Naciones", Ucelay-Da Cal, E. Núñez Seixas, X.M. i Gonzàlez i Vilalta, A., *¿Patrias diversas misma lucha?...: 325-342*.
- 5 — Cattini, Giovanni, "Joan Estelrich i l'Expansió Catalana. La traducció de Prat de la Riba i Cambó en la Itàlia feixista", *Cercles. Revista d'història cultural*, núm. 12, gener 2009, p. 75-89.
- 6 — Martínez Fiol, D (1990). *Daniel Domingo Montserrat (1900-1968). Entre el marxisme i el nacionalisme radical*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2001: 21-82.
- 7 — AGA Ministerio de Estado (Exteriores) caja 54/05977, Embajada de S.M. en París, Legajo N° 1078, Año de 1918, Política 2.

- 8 — Martínez Fiol, D (1990). *Daniel Domingo Montserrat (1900-1968). Entre el marxisme i el nacionalisme radical*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2001: 21-82.
- 9 — Esculies, J. i Martínez Fiol, D. (2014) *12.000...*: 192.
- 10 — Garriga i Massó, J. (1987) *Memòries d'un liberal catalanista (1871-1939)*. Barcelona: Ed. 62: 236.

Josep Pich Mitjana

Josep Pich Mitjana és catedràtic i professor d'Història Contemporània de la Universitat Pompeu Fabra. Llicenciat en Geografia i Història per la Universitat de Barcelona i en Dret per la UNED, és doctor en Història Contemporània per la UPF (1999), amb la tesi *Valentí Almirall i Llozer (1841-1904) i la gènesi del catalanisme polític*. És especialista en història del moviment catalanista, tant del seu vessant polític com del cultural. Les seves línies d'investigació giren al voltant de la història política espanyola de la segona meitat del segle XIX i principis del segle XX (del Sexenni democràtic a la Restauració), la història política i cultural catalana de la segona meitat del segle XIX i la primera dècada del segle XX, el federalisme, el catalanisme i l'imperialisme espanyol al Marroc. És investigador principal del Grup de Recerca en Estats Nacions i Sobiranes (GRENS) de la UPF. Ha publicat nombrosos articles en revistes especialitzades. També és autor de diversos llibres, entre els quals *El Centre Català: La primera associació política catalanista (1882-1894)*; *Almirall i el Diari Català*; *Federalisme i catalanisme: Valentí Almirall i Llozer (1841-1904)* o *Els llums s'apaguen a tot Europa. La fi de la Belle Époque*. Més recentment, l'any 2019, va publicar el llibre *La Revolució de 1909*, juntament amb David Martínez Fiol.

David Martínez Fiol

David Martínez Fiol és professor associat d'Història Moderna i Contemporània a la Universitat Autònoma de Barcelona. També és professor-col·laborador de la UOC i catedràtic de Geografia i Història a l'Institut de Mollet del Vallès. Doctor en Història per la UAB, la seva obra historiogràfica se centra en l'estudi del període de la Primera Guerra Mundial, el nacionalisme revolucionari català i el sindicalisme dels funcionaris de la Generalitat de Catalunya en el temps de la Segona República i la Guerra Civil. Forma part del Grup de Recerca en Estats, Nacions i Sobiranes GRENS-UPF. És autor de nombrosos articles i ha col·laborat en publicacions especialitzades com *Historia Social*, *Historia y Política*, *Historia Contemporánea*, *Rubrica Contemporánea*, *Recerques* o *Studia Historica*. També ha escrit diversos llibres, entre els quals *El catalanisme i la Gran Guerra (1914-1918)* o *12.000! Els catalans a la Primera Guerra Mundial*.